

UWAGI o litewskim podręczniku do nauki historii w klasie dwunastej

**Ignas Kapleris, Rimvydas Laužikas, Antanas Meištas, Karolis Mickevicius:
Istorijos vadovėlis 12 klasei. Leidykla „Bredis”.**

I dalis: [Vilnius 2015], ISBN 978-9955-26-521-4; ss.1-160.

II dalis: [Vilnius 2016], ISBN 978-9955-26-538-2; ss. 161-304.

Opiniowany podręcznik do nauki historii w klasie dwunastej ukazał się w serii edytorskiej „Laikas” wileńskiej oficyny wydawniczej „Bredis”, która publikuje zarówno podręczniki, atlasy, zeszyty ćwiczeniowe, samouczki z zakresu geografii, biologii, fizyki, jak i liczne prace poświęcone nauczaniu historii.

Podręcznik od strony zewnętrznej sprawia bardzo dobre wrażenie - starannie dobrany papier, czytelna czcionka, wielobarwne ilustracje, twarda oprawa (legi szyte niemi!) – w sumie doskonała szata graficzna autorstwa Arunasa Latišenki. Równie pozytywnie ocenić należy zawartość merytoryczną. Historia narodowa Litwy została umiejętnie wkomponowana w dzieje powszechne. Całość ma czytelny i logiczny układ.

Autorami podręcznika są historycy, dydaktycy: Ignas Kapleris, Rimvydas Laužikas, Antanas Meištas i Karolis Mickevicius - można rzec stali, sprawdzeni i kompetentni współpracownicy wileńskiego edytora.

Podręcznik wydany został w dwóch woluminach, każdy z indywidualnym standardowym numerem (ISBN). Podział ten, tylko natury technicznej, służy wygodzie ucznia, a całość ma ciągłą paginację. Jego uzupełnieniem (tu nie omamianym) są, wydawane także przez „Bredis”, dodatkowe narzędzia dydaktyczne: szkolny atlas historyczny, zeszyt do ćwiczeń i „plan tematyczny” zajęć.

W podręczniku, obejmującym dzieje powszechne (z wyraźną tendencją europocentryczną) i narodowe starano się zachować zasadę proporcjonalnej prezentacji zagadnień z zakresu historii politycznej, gospodarczo-społecznej oraz osiągnięć cywilizacji i kultury. Na uwagę zasługują zamieszczone po każdym z rozdziałom streszczenia omamianych zagadnień, materiały ułatwiające odbiór omamianych treści, a

także wskazówki, jak przygotowywać się do egzaminu. Te kwestie w formie syntetycznej powtórzono na końcu każdego z woluminów. Także każdy z nich zamiera bogaty zestaw not biograficznych występujących na kartach podręcznika postaci historycznych (i nie tylko życia politycznego). Nie zabrakło również szczególnie nas interesujących. Są: Noblista Czesław Miłosz (potraktowany ze szczególną atencją, jako „przedstawiciel ostatniego pokolenia szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego”), Gabriel Narutowicz, Józef Piłsudski, Lucjan Żeligowski (te dwie ostatnie postaci bez jakiegokolwiek napastliwości), a także św. Jan Paweł II i Lech Wałęsa.

Każdy z woluminów zamykają skorowidze istotnych terminów, definicji, określeń występujących na kartach podręcznika, a także tablice synchronistyczne.

Całość materiału tworzy osiem rozdziałów (po cztery w każdym woluminie) podzielonych na trzydzieści sześć jednostek lekcyjnych (16 w woluminie pierwszym i 20 w drugim). Całość poprzedzono wprowadzeniem obejmującym objaśnienie struktury podręcznika, poszczególnych jednostek lekcyjnych, a także charakterystykę poszczególnych elementów dydaktycznych.

Pierwszy wolumin zamiera cztery rozdziały (po dwa dla dziejom powszechnych i narodowych) i prezentuje czasy od wybuchu w 1917 roku rewolucji bolszewickiej oraz konferencji paryskiej aż po kres II wojny światowej. Omówiono funkcjonowanie systemu wersalskiego, kryzys demokracji, narodziny ideologii i rządów totalitarnych, a także przyczyny, przebieg II wojny światowej i ustanawiające nowy ład światowy konferencje Wielkiej Trójki (Teheran, Jałta i Poczdam). W warstwie dziejom narodowych przedstawiono trudne narodziny państwa litewskiego, jego drogę od demokracji do autorytaryzmu, a także dzieje gospodarki i kultury litewskiej w okresie międzywojennym. Rozdział zamyka aneksja przez ZSRR kończąca niezależny byt państwowy Litwy.

Cezurą początkową woluminu drugiego jest załamanie się po 1945 roku Wielkiej Koalicji i początek „zimnej wojny”, zamykają zaś lata współczesne. W sposób syntetyczny omówiono dominację ZSRR w Europie środkowej, wyścig zbrojeń i konflikty lokalne, aż po upadek ZSRR i systemu komunistycznego w Europie. W dalszej partii podręcznika przedstawiono rewolucyjne przemiany naukowo-

techniczne, problemy globalizacji świata i występujące zagrożenia dla światowego pokoju. W warstwie narodowej znajdujemy prezentację problemom Litwy pod okupacją sowiecką, dzieje ruchu oporu oraz obraz życia codziennego w systemie komunistycznym. Cezurą nowych czasom stało się utworzenie stowarzyszenia społecznego „Sajudis” i m rezultacie odrodzenie państwowe Litwy. Całość zamyka prezentacja państwa na tle światowym ze szczególnym uwzględnieniem jego udziału w strukturach europejskiej wspólnoty, a także demokratyczny system polityczny współczesnej Litwy.

Truizmem może my dać się przypomnienie, że me wzajemnych stosunkach polsko-litewskich rok 1918 stanowił istotną cezurę, bo teraz relacje te rozgrywać się miały na gruncie państwowym. A nie były to stosunki łatwe. Uzasadnione zatem staje się pytanie, jak przedstawione są one na kartach podręcznika, jakie znajdziemy tu „polonica”? Otóż, na ile pozwalała struktura podręcznika i jego objętość, „polonica” są obecne i, co ważne, zamieszczone bez nienawistnych tendencji. Jest zatem przytoczony program prezydenta USA Thomasa Wilsona z 28 stycznia 1918 z pełnym brzmieniem punktu 13. („Stworzenie niepodległego państwa polskiego na terytoriach zamieszkałych przez ludność bezsprzecznie polską, z wolnym dostępem do morza, niepodległością polityczną, gospodarczą. Integralność terytoriom tego państwa ma być zagwarantowana przez konwencję międzynarodową”). Znajdujemy dwujęzyczną odezwę Józefa Piłsudskiego „Do Mieszkańcom byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego” z 22 kwietnia 1919 roku, a więc tuż po zajęciu Wilna przez wojsko polskie. Wbrew oczekiwaniom autora odezwa miała ograniczony oddźwięk.

Jest opisany schyłek roku 1918 r., kiedy to doszło do konfrontacji stanowisk Polski i Litwy m kwestii przyszłości wzajemnych relacji. Litwa, stojąc na stanowisku samodzielności państwowej, zdecydowanie odrzucała polskie koncepcje, zarówno tę sformułowaną przez Józefa Piłsudskiego, jak i inkorporacyjną, a wartością constans było Wilno jako stolica samodzielnej Litwy. Szeroko przedstawiono polską próbę zamachu stanu i ustanowienia przy pomocy Polskiej Organizacji Wojskowej w Kownie rządu polonofilskiego. Próba ta została przez Litwinów skutecznie zniweczona, a potem umiejętnie wykorzystana propagandowo na arenie międzynarodowej.

Podobnie szeroko przedstawiono umowę suwalską, która miała znaczący wpływ na relacje polsko-litewskie i była litewskim argumentem, że Polska uznała prawa Litwy do Wilna. Przez lata wykorzystywano ją do rozpalania namiętności, podtrzymywania niechęci, wręcz wrogości do Polski i Polakom. Także akcja wileńska gen. Lucjana Żeligowskiego (będąca dramatyczną, ostatnią próbą realizacji koncepcji federacyjnej), a w rezultacie inkorporacja Litwy Środkowej do Polski, zaważyły na charakterze stosunkom polsko-litewskich na wiele lat, nawet dziesięcioleci.

Omamiając agresję niemiecką na Polskę we wrześniu 1939 r. słusznie wskazano, iż sojusznicy zachodni Francja i Anglia, mimo iż wypowiedzieli wojnę III Rzeszy, jednak wówczas nie podjęli maik, ograniczając się do „śmiesznej/dziwnej wojny”!

Wzmiankując o radarze i jego wielkiej roli jaką odegrał w „Bitwie o Anglię”, wspomniano także o znaczeniu poznania tajemnicy „Enigmy”. Tu upomniałbym się choć o napomnienie, że to właśnie Polacy, jeszcze przed rokiem 1939, zapoczątkowali wielką operację złamania jej szyfrow.

Na uwagę zasługuje potraktowanie kwestii Holocaustu, którego centrum co prawda znajdowało się na terenie Generalnego Gubernatorstwa, ale przecież miało też wymiar litewski. I nie chodzi już tylko o Ponary, gdzie w latach 1941-1943 zgładzonych zostało ponad 80 tys. obywateli polskich. Jest też i ludobójstwo kowieńskie, zagłada getta poniewieskiego. Odnotowano zatem zbrodnie z czerwca 1941 r., kiedy doszło do aktów barbarzyństwa, pogromom i mordowania Żydom przez powstańców antysowieckich, jeszcze przed zainstalowaniem się administracji niemieckiej. Podkreślmy: główną odpowiedzialność za Holocaust — i ten w Litwie, i w całej Europie — ponoszą nazistowskie Niemcy, ale nie może to być usprawiedliwieniem dla nieniemieckich zbrodniczych zachowań wobec Żydów. Dodajmy: dziś, dzięki coraz częstszej obecności tej problematyki w podręcznikach, uczeń staje się przygotowany do odbioru książki Ruty Vanagaite „Musiškiai”.

Omamiając Lituję czasom II wojny światowej, bardzo lakonicznie wspomniano o Armii Krajowej, nawet nie wzmiankuje się o powstaniu wileńskim w ramach operacji „Ostra Brama”. Jednakże, na co warto zwrócić uwagę, w przekazie brak zajadłej

wrogości wobec AK. Jest za to próba obiektywnego przekazu. Dotychczas głównie epatowano bezprecedensową w dziejach wileńskiej AK zbrodnią w Dubinkach, wsi zamieszkałej głównie przez Litwinów, gdzie w czerwcu 1944 roku żołnierze 5. Brygady AK mjr. Zygmunta Szendzielarza, zabili 27 osób cywilnych, wśród nich kobiety i dzieci. Miał to być odwet za wymordowanie w Glinciszkach 39 Polaków przez policjantów por. Petrasa Polekauskasa z 258. litewskiego rezerwowego batalionu policji. Szendzielarz złamał wówczas kategoryczny rozkaz dowódcy wileńskiego okręgu AK zakazujący jakichkolwiek represji wobec ludności cywilnej. Autorzy podręcznika podkreślają, nie wchodząc m. szczegóły, że masakry w Glinciszkach i Dubinkach, to wynik brutalnych porachunków wynikających z wzajemnych wrogich relacji.

W ogóle AK została zmarginalizowana w przeciwieństwie do ponad miarę zaprezentowanej partyzantki litewskiej po 1944 roku. Prawda, liczej, jeśli uwzględni się liczbę mieszkańców powojennej Litwy, ale też prezentowanej w podręczniku w wyidealizowanym obrazie. Jest to świadectwem dominującej, jak określają niektórzy uczeni litewscy, historiografii „heroiczno-romantycznej”.

Na kartach podręcznika ukazano heroizm Powstania Warszawskiego i tragedię miasta unicestwionego przez Niemców.

Nie pominięto faktu, iż „Polak Karol Wojtyła” został obrany na urząd papieski, a jego pierwsza wizyta tu Polsce „doprowadziła do wzrostu fali patriotyzmu i nastrojom religijnych”.

Poprawnie przedstawiono narodziny i program Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, a także rolę Lecha Wałęsy, choć jest ona nieco przeceniona. Jednak w tak syntetycznym ujęciu trudno ustrzec się uogólnień niekoniecznie zupełnie trafnych. Podkreślono: „wielu uważa”, iż „wydarzenia w Polsce były ważnym katalizatorem, który przyspieszył upadek całego bloku sowieckiego”. W konsekwencji zaś upadku ZSRR możliwe stało się podpisanie w Wilnie 26 kwietnia 1994 roku przez Polskę i Litwę traktatu o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy. W traktacie uroczyście potwierdzono nienaruszalność granic i brak wzajemnych roszczeń terytorialnych (obecnie i w przyszłości). Szkoda, że

w podręczniku ograniczono się jedynie do zaakcentowania faktu, iż Polska „zrzekła się wszelkich roszczeń do Wileńszczyzny”. Nie wspomniano o innych postanowieniach, nie mniej ważnych, jak chociażby zawartych w artykułach 13-15 tegoż traktatu. Dodajmy: przestrzeganie postanowień traktatowych to już odmienna historia.

Rozważając udział Litwy u; Unii Europejskiej i NATO, zapomniano o Polsko-Litewskim Batalionie Sił Pokojowych. W jego skład wchodził żołnierze z 15. Warmińsko-Mazurskiej Dywizji Zmechanizowanej im. Króla Władysława Jagiełły oraz Brygady Piechoty Zmotoryzowanej „Żelazny Wilk” z Wilna. Żołnierze Litewsko-Polskiego Batalionu służyli w ciągu dziesięcioletniej swej historii w Kosowie, Syrii, Libanie, Iraku i Afganistanie.

Odnosić należy także inne „polonica”. Wśród nich jest:

- ✓ Wzmianka o porastaniu w getcie warszawskim;
- ✓ Reprodukacja rysunku „El Mole Rachim” Bronisława W. Linkego (z dopiskiem: „polski artysta”);
- ✓ Fotografia żołnierzy kolaboranckich radzieckich oddziałom biorących udział w tłumieniu porastania warszawskiego;
- ✓ Warszawski Pomnik Małego Powstańca (zwany niekiedy „Antkiem Rozpylaczem”);
- ✓ Kadr z filmu Andrzeja Wajdy „Katyń” i wyjaśnienie zbrodni katyńskiej;
- ✓ Odnoszenie „buntom przeciwko władzy komunistycznej” w Polsce w Poznaniu (1956) i Gdańsku (1980/1981). Pominięto lata 1968, 1970, 1976.
- ✓ Fragment publicystyki Adama Michnika.

K o n k l u z j a: przedstawiony do oceny podręcznik do nauki historii w klasie 12. autorstwa I. Kaplerisa, R. Laużikasa, A. Meistówasa i K. Mickevičiusa nie zawiera treści nie do zaakceptowania przez stronę polską i ocenić go należy pozytywnie.